

UDK: 821.163.42(091)
Pregledni rad
Primljen 11. 10. 2017.
Prihvaćen 18. 6. 2018.

DAVOR PISKAČ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, Zagreb
dpiskac@hrstud.hr

FILOZOFSKI DISKURS U PJESNIŠTVU MATE MERŠIĆA MILORADIĆA

Mate Meršić Miloradić,¹ svećenik, filozof i poeta, u gradišćanskohrvatskoj je kulturnoj povijesti ponajprije poznat i priznat kao pjesnik. Teme pronalazi u narodnom životu i običajima gradišćanskih Hrvata, ali njegovo se pjesništvo u jednom dijelu temelji i na intertekstualnom filozofskom diskursu te na idejama koje je sam razvijao kako bi i kao znanstvenik i kao pjesnik upućivao na aktualnu osobnu i društvenu problematiku. Ono što ostaje nerazjašnjeno zasad: je li Miloradić veći znanstvenik ili pjesnik?!

Ključne riječi: Mate Meršić Miloradić; Gradišće; filozof; poetski i filozofski diskurs; Meršić kao znanstvenik

Uvod

Mate Meršić Miloradić, svećenik, filozof i poeta, u gradišćanskohrvatskoj je kulturnoj povijesti ponajprije poznat i priznat kao pjesnik. Teme pronalazi u narodnom životu i običajima gradišćanskih Hrvata, ali njegovo se pjesništvo u jednom dijelu temelji i na intertekstualnom filozofskom diskursu te na idejama koje je sam razvijao kako bi i kao znanstvenik i kao pjesnik upućivao na aktualnu osobnu i društvenu problematiku. Ono što ostaje nerazjašnjeno zasad: je li Miloradić veći znanstvenik ili pjesnik?!

1 Pjesme je objavljivao pod pseudonimom Mate Miloradić pa je s vremenom dio pseudonima Miloradić postao sastavnim dijelom njegova imena te je kao takav najčešće navođen i citiran u znanstvenoj literaturi (Jembrih, 2000: 41).

Miloradić je „svoje prve pjesme objavio u kalendaru Sv. Familije 1903.“ (Jembrih, 2013: 62), a nastavio ih je objavljivati i kasnije. „Tako je 1910. u Tübingenu, objavio u vlastitoj nakladi, *Modernes und Scholastisches*“ (Moderno i skolastično) te je s tom praksom nastavio cijeli svoj život (Jembrih, 2013: 62). Kao što je bio i karakterno, pisao je vrlo snažne i često naglašeno impulzivne pjesme pa se često, i kao čovjek i kao pjesnik, kretao uz maticu, odnosno nasuprot strujama društvenih tijekova. Unatoč tome, vjerovao je u sebe, svoju čestitost i principijelnost, kao što reče u pjesmi *Klas*:

Kad po tebi svaki mlati
Reci lipo: Bog vam plati!
Vesel budi i prez srama:
Klas se mlati, a ne slama!

(Miloradić 1978)

Sebe, dakle, vidi kao klas žita, plodnog stvaratelja čija je sudbina donijeti duhovni plod, a sama činjenica da se nalazi u centru pozornosti svojih mlatitelja, samo mu je dala više volje i poleta da ustraje na svom putu.

U svom je znanstvenom radu dotaknuo neka područja filozofije, odnosno filozofije matematike, ali o tome u dosadašnjem istraživanju njegova djela nije rečeno puno. Kako ga književna i znanstvena javnost prije svega percipira kao pjesnika, vrlo je zanimljivo Miloradićevo pjesništvo promotriti i s aspekta znanosti, odnosno, preko intertekstualnog filozofskog diskursa. Istina, to se možda može smatrati posrednim načinom govora o Miloradićevo putu znanstvenika, ali uočavanjem motiva znanosti u pjesništvu reći će se ponešto i o Miloradiću kao znanstveniku s razrađenim osjećajem za pjesnički izraz.

Motreći s aspekta intertekstualnosti, u prvom će dijelu ovoga rada biti ukazano na uzore koji su utjecali na Miloradića. Znameniti filozofi i znanstvenici u funkciji pjesničkih motiva i mikrostruktura stila mogu se shvatiti kao diskurs povijesti filozofije zbog toga što se putem tih motiva, odnosno njihova razumnog raščlanjivanja, misaono, pojmovno i logički izvodi zaključak o temi pojedine pjesme. Drugi će dio rada biti usmjeren na teorijski filozofski i matematički diskurs primijenjen na Miloradićevo pjesništvo. Prije svega govorit će se o pojmu cjeline i sklada, umskoj algoritmicu, aritmetičkoj logici te aksiomatici.

Intertekstualnost Miloradićeva pjesništva

Intertekstualnost se može objasniti kao ovisnost tekstova o tekstovima koji im prethode, a intertekst kao jedan tekst ili skupina tekstova koji su u odnosu prema nekim drugim tekstovima. U članku *Intertekstualni tragovi u pjesništvu Mate Meršića Miloradića*, Milorad Stojević navodi kako se intertekstualni tragovi Miloradićeva pjesništva mogu uočiti na tri razine (Stojević, 1990: 86–90).² Prva se razina intertekstualnosti radi na „fonu gradišćanskoga kulturnog naslijeđa“, druga se temelji na „fonu starije hrvatske književnosti“, dočim se treća razina intertekstualnosti, s aspekta ovoga rada najzanimljivija, stvara na „fonu europskoga (i svjetskoga) kulturološkoga i književnog naslijeđa“ (Stojević, 1990: 86–90).

Intertekstualni se kontekst Miloradićeva pjesništva počinje razvijati zahvaljujući prevoditeljskome radu, preradama već postojećih tekstova, kao i kompilacijama tekstova nastalih od već postojećih tekstova gradišćansko-hrvatske pisane kulture te tekstova „europske“ kulturne i filozofske provenijencije. Kao svećenik, intertekstualni će kontekst u početku razvijati prema teološkim aspektima *Biblije*: na teološkoj referencijalnoj topici, odnosno na referencijalnoj simbolici te topike. Stojević navodi da je „transmisija tog korpusa sukladna (je) pismenoj estetici hrvatske književnosti od ćirilometodske inicijative do današnjih dana“ (Stojević, 1990: 86–90).

Uz biblijski intertekstualni kontekst, znakovito je ovdje i razumijevanje Miloradićeva shvaćanja odnosa dijelova i cjeline s obzirom na sustav koji ih sadržava (Zenko, 1989.).³ U smislu uvoda cijeloga ovog rada može se reći da u Miloradićevoj umskoj algoritmici, odnosno u njegovu

2 Ovdje se misli na intertekstualnost kao na „aktivan odnos teksta kao mreže znakovnih sustava sa sustavima označiteljskih praksi njegove kulture“. Na taj se način dokida apsolutna samostalnost teksta te on biva stabilnim i utvrdivim izvorom na koji se aludira, iz kojeg se citira ili na koji se upućuje čime takva uporaba teksta postaje namjerni autorski čin (Biti, 2000: 224).

3 Franjo Zenko prvi je pisao o filozofskim odrednicama Mate Miloradića. Razlikujući skolastičku i novoskolastičku struju u hrvatskoj filozofiji, od moderne građansko-liberalne struje, Zenko Miloradića uvrštava među modernističke filozofe koji razvijaju kritičku nastojenost prema novoskolastičkim filozofima i teolozima. Svrstava ga u skupinu hrvatskih filozofa – svećenika kao što su Šimun Čučić (1784. – 1828.), Grgur Čevapović (1786. – 1830.) i Franjo Rački (1828. – 1894.). Svi su se oni nadahnjivali filozofima i teolozima poput Descartesa i Kanta, s time da je Miloradićev neposredni uzor bio njemački matematičar i filozof protestantskog usmjerenja Herman Scheffler (1820. – 1903.).

shvaćanju aksiomatskog sustava, vlada svijest o cjelini: ako nedostaje neki dio, nema cjeline, a ako nema cjeline, nema niti sustava. Zbog toga je unutar sustava važan sklad između dijelova i cjeline, o čemu na razini biblijske intertekstualnosti govori pjesma *Klice*.

Klice

Jur s početka, kad smo dite,
Kažu klice plemenite,
Ča va nami, kad smo zgora,
Po razvitku vladat mora:
Razum sviti, pamet sije,
Volja smira, srce grije,
Sklad uz radost raj pribavi
Va lipoti, diki slavi!

(Miloradić 1978:331)

Premda se radi o relativno kratkoj pjesmi, može se shvatiti kao svojevrsan sažetak svega onoga što Miloradić misli o filozofiji i pjesništvu. U njezinoj se majeutičkoj strukturi mogu na razini sadržaja razlučiti tri cjeline. Prvi dio pjesme postavlja tezu u obliku pitanja: klice pitaju što će im po razvitku biti najvažnije u životu, naravno u intelektualnom i duhovnom smislu. Drugi dio pjesme, antiteza, navodi četiri elementa koji jesu važni u tom smislu, ali niti jednome se ne daje prevaga. U trećem dijelu pjesme, u zadnja dva stiha, navodi se kako jedino sklad može pribaviti smisao i radost. Dakle, tema pjesme *Klice* prepoznaje se kao odgovor na pitanje: što je najvažnije: razum, pamet, volja ili srce? Naravno, u duhu vlastitog shvaćanja aksiomatike, Miloradić kao temu pjesme postavlja ideju sklada i cjelovitosti koji vode prema savršenom sustavu – sjedinjenju s Bogom.

Miloradić se ovdje kao svećenik, teolog i filozof intertekstualno poziva na biblijsku parabolou o sijaču. U Evanđelju po Marku, Krist je poučavao tri parabole čija je funkcija razviti svijest o tome da je Riječ u odnosu na kraljevstvo Božje isto što i sjeme u odnosu na žetvu. Prva parabola, priča o sijaču, ključ je otključavanja možda cijeloga Novoga zavjeta, jer ne razumije li se ova istina, neće se razumjeti niti jedna od Kristovih parabola. Zato Krist i reče: „Tko ima uši da čuje, neka čuje!“ Naime, za proces klijanja Božje riječi u ljudskom životu potrebno je vrijeme, potrebno je čekati, dočim u drugoj paraboli Markova evanđelja Krist kaže

da sjeme Boga u čovjeku klija i raste da čovjek niti sam ne zna kako i ne zna što će se zbiti na kraju.

Promatra li se ova Miloradićeva pjesma iz konteksta Evandjelja po Marku, može se zaključiti da u potrazi za odgovorom, temom pjesme, Miloradić rabeći motive razuma i pameti razvija metonimiju o akceptiranju Božje riječi. Motiv volje javlja se kao metonimija voluntarizma koji se može pronaći u neoplatonizmu svetog Tome Akvinskog, čestog motiva u Miloradićevu pjesništvu, odnosno kao simbol prve kršćanske filozofske misli koja i danas otvara mnoga pitanja, dočim se srce javlja kao motiv u funkciji pjesničke metonimije samoga Krista. Dakle Miloradić poručuje: sjeme je riječ Božja, a zemlja je ljudsko srce. Bog je stvorio naša srca da rode plod kad se Njegova riječ posije u njih, a plodna žetva je sklad ljudskog razuma i božanskoga srca.

Nakon *Biblije* možda značajniji utjecaj na Miloradića ostaje vidljiv kroz utjecaje kulturnog i filozofskog diskursa. Primjera radi, kada u čak šest pjesama citira izvornog mislioca i političara Niccola Machiavellija⁴ ili aludira na njega, kritici izlaže najrazličitije društvene pojave. Tako u pjesmi *Doma* roditeljima kroz aluziju na Machiavellija (o kome u fusuoti na kraju pjesme daje neke osnovne podatke) „spočitava“ kako su ga odgojili pa kaže:

Doma

Zniknul sam kot šaš va blati,
Kot bajzak uz stari plot!
Oče moj, premila mati!
Niste bili diplomati,
Nit mačkinji hudi rod!

Niste dali nauk črni,
Kot ga daje Talijan¹:
“Ravnu rič va gut zavrni,
Ča posrakneš, to zagrni,
Slijedi mačku jur zaran!”

4 Nicollo Machiavelli (1469. – 1527.) svoje političke stavove i razmišljanja izlaže u raspravi *Vladar* u kojoj naizgled govori o potrebi apsolutne monarhije. Zapravo on u svojoj raspravi postavlja temelje tzv. građanske vladavine u okviru građanske republike. Bavi se prije svega zaštitom pravnog poretka: zaštitom imovine i časti građana. Iako je jedan od najčitanijih političkih mislilaca novog vijeka, često ga se proziva zbog okrutnih metoda koje katkad legitimira kao uobičajeni dio političkog poretka sažetog u poslovice: “cilj opravdava sredstvo”.

Gospod a si dite goji,
Igru redi za nauk.
Vrijed si dite prste broji,
Živi kot bubreg va loji,
Njemu služu svi okrug.

Nas na seli prosti ljudi
Pešu van na dvor uz psa!
“Van se grnaj, vani budi,
A ne hljunčaj se na rudi...
Zrizat ću te gnjusoba!”

“Vrag hrdjavi” su me dica
Zvala, još i vlašći brat!
To je, komu bijela lica
S blatom kukovačpošica...
A va rosi da se sprat

Glavu bistru, srce vruće
Podili mi dobri Bog!
Čemu tajat zlo viduće?
Bil sam dostkrat grišno pruće,
Kitil mi je čelo rog.

Imal jesam šegu noru,
Kotno ždribe živu krv.
K brku plaznil jelvi, boru,
Višal se na svaku švoru,
Žmire stal na usku brv.

Rasal sam va divljem koli,
Kvasil me je stari kvas!
Stoper žitka gorke boli
Dale su mi slasti soli,
Kot trnulam sriž i mraz.

¹ Talijan, to je Machiaveli, talijanski diplomat.

(Miloradić 1978: 13)

Miloradić u pjesmi *Doma* kritizira „diplomatsku“ prijetvornost, odnosno prijetvornost uopće, te kaže: „Glavu bistru, srce vruće / Podilili mi dobri Bog!“ i da zbog toga neće „tajat zlo viduće“, odnosno da neće odstupati od svojih ciljeva zbog „dobronamjernih“ makijavelističkih savjeta. Tako kaže kako „Kitil mi je čelo rog“, odnosno da je puno puta bio krivo shvaćan zbog svoje izravnosti i hrabrosti da se „penje uz brk i jeli i boru“, odnosno u inat svima koje je smatrao makijavelistima.⁵ Doslovno Maciavellija citira i u pjesmi *Mladi danki, stari dani* kada kaže. „O Makiavelli, da si Satan, kažeš! / ne zakrivaš zloće lupinom kriposti.“⁶ „Vrag se vragom goni!“ veliš, a ne lažeš...“ kada kritizira licemjerje društva, odnosno „njih“ koji „Va ovčinju kožu vuka preoblaču!“ (Miloradić 1978: 222)

S druge strane, u nekim pjesmama, kao npr. u pjesmi *Machiavelli*,⁷ uvažava njegove filozofske i životne stavove te kaže: „Moj jezik te već ne kudi; / Znal si dobro ča su ljudi“ zbog toga što Machiavelli shvaća kakvo bi društvo trebalo biti, ali na žalost kakvo u stvarnosti nije: „Znal si dobro, po morali / Kakovi bi bit morali; / nego razum tvoj opazi, / Da su gori neg’ su vrazi“. Dakle, Miloradić s dviju strana promatra makijavelističku problematiku (odnos vladara i moći te licemjerje društva) obilato je intertekstualno uključujući u svoje stihove.

-
- 5 Moguća je interpretacija da Miloradić u pjesmi *Doma* aludira na poznati je makijavelizam: bolje da te se boje, nego da te ljube. Premda sam Machiavelli zagovara oboje, smatra ljubav varljivijom od straha, pa joj zbog toga daje prednost. No da bi se takvo raspoloženje među podčinjenima održalo, važno je da vladar bude i manipulator, odnosno da zada riječ, ali je i opovrgne kada mu je to u interesu. Kako je upravo zadana riječ ono do čega Miloradić najviše drži, ovdje vjerojatno aludira na Maciavellijevu tvrdnju kako je za uspješne vladare simptomatično da se ne drže zadane riječi. Maciavelli do te spoznaje dolazi na temelju vlastitoga iskustva te proučavanja povijesti vladara i vladanja. Zapravo takav Maciavellijev stav proizlazi iz činjenice da su ljudi puni mana, nedosljednost u držanju zadane riječi je jedna od njih, a vladar je prije svega čovjek. Iz takve indukcije proizlazi poznata makijavelistička tvrdnja da „Kad bi svi ljudi bili dobri, ovaj savjet ne bi bio dobar; no jer su opaki i ne bi oni držali vjeru što je tebi zadadoše ne moraš je niti ti držati prema njima; osim toga nikad vladarima nije ponestalo prvih razloga da opravdaju svoju nevjeru“ (Machiavelli, 1985, 129).
- 6 Ovdje Miloradić vjerojatno misli na makijavelističku tvrdnju da se vladarom postaje uz pomoć *virtu* i *fortune*, ali i uz pomoć zločinstva. Tako kaže da se „... ne može, doduše, nazvati vrlinom ubijanje sugrađana, izdaja prijatelja, nevjera, milosrđe, bezboštvo, jer sve to može donijeti vlast, ali ne i slavu“ pa zato vladar mora sva zločinstva „... počinuti (ih) odjednom da ih ne bi danomice morao obnavljati“ (Machiavelli, 1985, 114-115).
- 7 (Miloradić, 1978, 298).

Licemjerje i društvena inertnost često su na meti Miloradićeva kritičkog pjesništva pa tako ne štedi niti sebe sama kad njegova razmišljanja i djelovanja nisu u skladu s altruističkim kategorijama. Tako u podužoj sedmodijelnoj pjesmi *Naša teta Kate*⁸ rabi intertekstualni kontekst Danteove *Božanske komedije* kako bi opisao tko sve stanuje u pojedinom dijelu neba: paklu, čistilištu i raj. Pred kraj pjesme s neba silazi sveta Magdalena i prenosi Miloradiću pozdrave od Kate, koja je postala čuvarica Abrahamova vrta, te ga preko Magdalene poučava pravim životnim vrijednostima. Osim refleksije na Dantea, ova je pjesma zanimljiva i stoga što se u njoj spominje Aurelije Augustin kao „nebeski mislilac“ posve nezainteresiran za tetu Katu koja stoji u predvorju raja. Tako kaže:

/.../

Paval s Augustinom tamo se špancira,
Ravno Augustinu “milost” eksplicira,
“Po milosti božjoj jesi, to ča jesi... “
Ali glej, gdo buči to vani pri ljesi?

Pave s Augustinom bliže tamo pridu,
Ali žalne riči Kati ne velidu;
Gledadu s ljubavom skršenu peršonu,
On misli na Saula, ov na majku Monu

/.../

Kako je kritizirao licemjerje društva, tako sada kritizira inertnost intelektualaca, zapravo na određeni način iznosi kritiku znanstvenika koji premalo čini za druge. Točnije, rabeći motiv sv. Augustina u pjesmi *Naša teta Kate* kritički se osvrće na skolastiku. Kritizira razumijevanje teocentrizma kao čina spoznaje nakon kojega izostaje bilo kakva akcija. Kaže: „Abraham razumi: to je čin ex fide, / K nam kraljevstvo Božje, vidiš, tako pride!“ Kontekstualno se iz pjesme daje uočiti misao da biti suočen s realnim problemima u realnom svijetu zahtijeva i realnu akciju, ali to se u pjesmi ne događa. Tako u središnjem dijelu pjesme sveti Aurelije Augustin, kao metonimijski prikaz svih zemaljskih mislilaca, raspravlja o

8 Kako objašnjava ispod teksta pjesme: “Ovo je Miloradićeva mati – pravo ime reza, i to rodjena Galovich Reza” (Miloradić, 1978: 138).

majci Moni, majci svete Katarine Sienske, ali ne razumije problem jedne obične, ali pravedne „tete Kate“ koja kuca na rajska vrata.

Osim u navedenim primjerima, Miloradić rabi intertekstualnost u najširem shvaćanju te riječi uključujući mnoge tekstove i pisce svjetske književnosti, filozofe i filozofije te znanosti i znanstvenike doslovno ih citirajući ili aludirajući na njih. Razvija polemiku s tadašnjim kulturnim i znanstvenim miljeom, ali i sa samim sobom. Naime, sebe svrstava u progresivne znanstvenike, ali ipak nije posve zadovoljan. Latentno si prebacuje licemjerje pa možda čak i malodušnost kada prividno odustaje od „borbe protiv vjetrenjača“. Unatoč tome, shvaća da se kreće samotnjačkim stazama te kritizira i bodri sebe sama kao npr. u kratkoj pjesmi *Sebičnjaku*.

Sebičnjaku

O, neka nek za se pazit,
Slagaj s braćom svoje trude!
Svi ne moru tanac gazit,
Jedan mora puhat dude!

(Miloradić 1978: 291)

Miloradić dakle rabi intertekstualnost, ponekad posve izravno, ponekad sakrivenu u alegoriji, kako bi ukazao na položaj znanosti i znanstvenika u društvu njegova vremena. Istovremeno prikazuje i sebe sama u svim ljudskim raspoloženjima pokušavajući biti objektivan koliko to već pjesnik u svojoj pjesmi, kao primarno subjektivnome činu, može biti. Trudi se probleme sagledati s više strana te donosi zaključke, vlastite stavove koji su počesto, a netko će možda reći i prečesto, rezolutni, te je uspješan u tome toliko koliko su uspješne i njegove pjesme. Stoga su posebno zanimljive pjesme koje se temelje na filozofskom diskursu zato što u njima zaista pokušava suspregnuti subjektivnost, odnosno uobličiti je u smislu konstruktivne kritike.

Filozofski diskurs Miloradićeva pjesništva

Miloradić je filozofski diskurs u svoje pjesme uključio na nekoliko razina. Prije svega imenom navodi velike filozofe u smislu fiktivnih „sugovornika“, nadalje velike filozofe rabi kao motive gdje na temelju

njihovih osobitosti izgrađuje tematsku specifičnost nekih svojih pjesama. Neka od velikih imena filozofije rabi u smislu mikrostruktura stila gdje simbolički potencijal njihovih ljudskih ili znanstvenih osobina pretvara u slojevita značenja, a najčešće u ironiju.

Naime, Miloradić se filozofijom kao znanošću počinje baviti negdje 1885. godine kada je u časopisu *Wiener Literarischer Handweiser* napisao članak o Scheffleru. Zbog toga je zanimljivo promotriti pjesmu u kojoj se Scheffler spominje u funkciji motiva – uzora. Radi se o pjesmi vrlo zanimljivog naslova – *Figa*. To nije pjesma posvećena Scheffleru, nego zapravo kritika svjetonazora koji ne razumije, ne vrednuje i priječi razvoj znanosti.

Figa razvija alegorijsko-ironijski modus Miloradićeva shvaćanja nekih društvenih slojeva. Tema pjesme je izricanje stava prema protuznanstvenim razmišljanjima Miloradićevih suvremenika. Kratkom analizom i interpretacijom jasno se može vidjeti da se uz motiv prometejstva, temeljni motiv koji pokreće razvoj progresivne (i znanstvene) misli, ujedno navode i znanstvenici kao metonimijski motivi pripadajućih im znanosti koje Miloradić posebno cijeni.

Figa

Sred črljene halabure,
Prokletarske diktature
Žalit moram ljeta, ure,
Svitle danke noći škure!
Moj život je bil do sada
Prazna igra, maškarada,
Jalan trud i put propada,
Vas prez posla, vas prez rada,
Vas prez cvijeta, vas prez sada,
Moje skrbi, moje knjige
Mi s ormara kažu fige!

O ti učnja, o vi knjige!
Radost moja, moje brige,
Moja kosa, plug, talige!

Ja sam mislil, vi ste štige
Va krajinu punu kruha,
K zvišenosti, k žitku duha,
K žitku, kot je za čovika
Prava blagost, čast i dika!
Ne k životu, kot ga živi
Svinjski skot uz šrot va hlivi;
Mislil, da nam blagost zreja
Nek od iskre **Prometeja**,
Da je svitu kot **Pandora**
Na rameni glava zgora.

A pogledjte, sad mi kažu
Prokletari: knjige lažu
Živi se ob onom kruhu,
Ki se troši va trbuhu!
Ki će jist ta neka djela,
Ki ne djela, prazna zdjela!
A velu, nek to je djelo,
Ko je skrb i trud za tijelo,
A ne kad si glavu tare
Arhimed uz kolobare!
Kad je **Kantu** potna griva,
Ništ ne djela, neg počiva,
Kad pobija **Galileji**,
Stari blud pri **Ptolomeji**.
Huygens, kad si ure maže,
Newton kad nam zakon kaže,
Scheffler, kad nam svit razlaže:
Ništ ne djela, ništ ne važe,
Po papiru tentu maže!

(Miloradić 1978: 345)

Ovaj model Miloradićevih pjesama razvija trodijelnu strukturu tako da se u prvom dijelu pjesme postavi teza, potom slijedi antiteza te na kraju sinteza, odnosno kritika svega onoga s čime se Miloradić slaže i ne slaže s obzirom na tezu i antitezu. Dakle, u prvom dijelu pjesme postavlja tezu o nesvrshodnosti znanstvenoga rada rabeći ironiju kao temeljnu mikrostrukturu stila, jer „nauk neće napuniti trbuh kruhom“. U drugom dijelu pjesme toj tezi suprotstavlja antitezu o tome da osim materijalne, postoji i duhovna hrana. Rabeći motive Prometeja i Pandore, aludira na ideju prometejstva, odnosno Prometeja koji je svijetu donio mudrost i vatru, kao simbol znanosti i prosvjetljenja. Kako bi razvio kontrast prema naprednim idejama, javlja se i motiv Pandore, alegorijske rušiteljice, koja je stvorena kako bi, i ne htjevši, poništila svo Prometejevo altruističko djelovanje. Smještaj i kontekstualizacija tih dvaju motiva mogli bi se shvatiti kao alegorija svezremenske borbe između onih koji žele napredak i onih koji žele omalovažiti, obezvrijediti pa čak i uništiti neke temeljne zasade znanstvenog rada i razmišljanja.

Može se spekulirati da se ovdje radi o alegoriji upućenoj Miloradićevim neprijateljima koji su ga udaljili od urbane sredine i bacili na selo kako se ne bi mogao baviti znanstvenim radom ili da se općenito radi o alegoriji usmjerenoj protiv nepoklonika znanosti. U svakom slučaju, bilo da se radi o jednom ili drugom, Miloradić ostvaruje svoj cilj: ironijsku alegoriju o „tima i takvima“ – „svinjskom skotu“, kako ih naziva.

U trećem dijelu pjesme navodi Arhimeda, Kanta, Galileja, Ptolomeja, Huygensa, Newtona i, naravno, Schefflera, kao lučonoše znanosti. Promotri li se navedeni matematičari, astronomi, fizičari i filozofi iz konteksta znanstvenog diskursa, a u funkciji pjesničkih motiva, tada postaje posve jasno da Miloradić s pozicije pjesničkoga subjekta želi i u pjesništvu govoriti o znanosti i filozofiji. Konkretno, kako on sebe vidi u tom svijetu, možda najbolje opisuje pjesma *Sokrates*.

Sokrates

Drugi moji svi su prošli,
Ja sam još va žitku,
Ter se spravljam kot Sokrates
K smrtnomu napitku

Nepretelji živolinu (trembuljiku),

Gnjaviju med dlani,
Da mi bude ča do vrha
Soka va mozani.

Da ću zginut, zato bome
Još ni pas ne mari!...
Heš, petelji! Klat vas neću
Kot Sokrates stari.

Vršit ćete i nadalje
Pir i dinom-danom,
Kukurikat na gomili,
Ali ne za manom.

(Miloradić 1978: 328)

Opet se radi o alegorijskoj pjesmi o Miloradićevo životu. Pozivajući se na Platonova Sokrata, razvija paralelizam između svoga i Sokratova života. Na određeni se način u prenesenom smislu poistovjećuje s njime pa tako kaže: „Ter se spravljam kot Sokrates / K smrtnomu napitku“. Kako se ovdje radi o mikrostrukturi stila, odnosno pjesničkoj figuri koju znamo kao usporedbu, njezinom se interpretacijom može zaključiti da je pjesnički subjekt Miloradić, a Sokrat motiv koji služi oslikavanju Miloradićevo života. Zašto Sokrat? Pa Sokrat je filozof koji uvijek traga za smislom i uvijek vodi dijalog. Osim toga sam Sokrat je vrlo iskren i kritičan prema sebi i prema drugima. Svima nam je poznata njegova mudra, ali zapravo tvrdoglava izreka: „znam samo da ništa ne znam“. Osim svojevrstne tvrdoglavosti koja je slična u Sokrata i u Miloradića, ta Sokratova izreka ujedno aludira kako postoje mnogi putovi do mudrosti. Iz proučavanja života tih dvaju mislilaca može se zaključiti kako bi (1) prvi od tih putova mogla bi biti njihova zajednička sklonost proučavanju svetih spisa različitih religija, (2) drugi bi se put mogao izreći kao njihova zajednička težnja odgonetavanju i razumijevanju ljudskih arhetipova, (3) a treći bi put mogao biti metoda skrupuloznog znanstvenog proučavanja činjenica te nalaženje načela i zakona koji se iz njih mogu izvesti korištenjem matematike i formalne logike.

Bez obzira možemo li u potpunosti potvrditi te sličnosti, ovdje se opet radi o svojevrstnoj alegorijskoj paraboli kojom osim motiva Sokrata dominiraju još dva motiva: motiv „smrtnoga napitka“ i motiv „pijetla“.

Motiv napitka može se interpretirati kao metonimija osude neprijatelja i odbačenosti od prijatelja, dočim je motiv pijetla nešto zanimljiviji. Naime, Platonov Sokrat, veliki filozof savjetuje svom prijatelju Kritonu da Asklepiju žrtvuju pijetla prije Sokratove smrti. Bela Hamvas, filozof i esejist, tumači taj motiv kao budnost koju je jedinu Sokrat htio ponijeti sa sobom zbog toga što je budnost važna u svim stanjima bitka i svim mogućim svjetovima (Hamvas, 1997: 56), no možda bi se u Miloradićevoj pjesmi moglo uočiti drugačije razumijevanje toga motiva. Naime, Miloradić se ovdje ne vodi tim tumačenjem, nego razvija baš suprotna značenja: ruga se „budnosti“ njegovih neprijatelja – pijetlova – koji stoje na gomili (u narodnoj se poslovice kaže „kao pijetao na gomili gnoja“) te promatraju i kokodakanjem i kukurikom prate sve što se događa.⁹ Miloradić žali za time što mu upravo oni kroje sudbinu, ali žali dostojanstveno. Naime, koliko god da je njegov simbolički „odlazak“ loš, toliko je i dobar jer časnim uzmakom njegovi neprijatelji neće više imati nadzor nad njegovim djelima. U ovoj je pjesmi i ponešto fatalizma¹⁰ koji tjera Miloradića na misli o mirenju sa sudbinom na što se najbolje ukazuje u pjesmi *Miruj*.

Miruj

Dragi brate, ča si, to si
Sam va vlašćoj koži;
Teški jaram rado nosi,
Kot ti Bog naloži.
Primi sriću i nesriću,
Kako ti dohaja;
Dojde cvijet u protuliću,
Dojde mraz u protuliću...
Nij na zemlji raja!

(Miloradić 1978: 332)

Premda mu se može povremeno detektirati fatalizam, Miloradiću je možda puno više svojstvena filozofska rasprava ne temelju vrijednih

9 Vrlo vjerojatno se ovdje radi i o rabljenju motiva pijetla u smislu intertekstualnosti povezane s *Biblijom*, odnosno motiv je pijetla vezan uz Petrovo zatajivanje Krista (Mt 26, 69-75; Lk 22, 56-62; Iv 18, 17. 25-27).

10 Radi se ovdje o fatalizmu kako ga izriče Machiavelli (Machiavelli, 1985: 142).

motiva, diskursa iz povijesti filozofije. Tako u pjesmi *Stance* izravno spominje Tomu Akvinskoga, odnosno referira se na njegovu knjigu *Suma protiv pogana* i procese spoznaje nespoznatljivog.

Stance

Pedeset i već je ljet,
Ča se mučim, suh i blijed,
Znat, da znam, ča pravo znam,
Ne se norit dat ričam!
Vojujem se kot na nož,
Ne za šiling ili groš,
Nek za pravo, kad je znam...,
Premda sam med svimi sam!
Heros je, ne fanatik,¹
Ki si skinut da jezik,
Prije nek bi zatajal
Vjeru, Boga, ideal!
Fanatik je, ki je vol,
Ki se mori za idol,²
Ne zna ča je ideal,
Ča je Bog i Belial!
Mednarodni glej Tanač!
Vidiš Papu? Jok!³ a zač?
Odgovorit te je sram...
Wilson svitu da program!
Tvoja Suma, Akvinas,⁴
Smih je svitu dandanas!

¹ fanatik – manen

² idol – krivi kip, krivi bog

³ Jok – turska rič: ne

⁴ Akvinas, to je sv Tomaš Akvinski, njegova najglasovitija knjiga: *Suma*

Naime, kod Sokrata pronalazimo da „spoznaja našega uma u ovom sadašnjem životu počinje od osjetilne spoznaje, pa zato što ne potpada pod osjetila, ljudski um ne može dokučiti, osim ako spoznaju o tome ne izvuče iz osjetilnih stvari. Osjetne stvari međutim ne mogu naš um dovesti dotle da po njima uvidi što je Božje bivstvo, jer se polazi od učinaka što se ne izjednačuju sa snagom uzorka“ (Akvinski, 1993: 13). Miloradić tu raspravu proteže na utvrđivanje osobne razlike između znanja i neznanja te razvija alegoriju odnosa herojstva i fanatizma kao općih društvenih pojava: heroj spoznaje, zna, a fanatik ne. Herojstvo se uzdiže, a fanatizam kudi.

Toma Akvinski drži prirodni razum, mudrost, nečim najsavršenijim, najuzvišenijim, najkorisnijim i najugodnijim čemu nasuprot stoje zablude pojedinih ljudi (Akvinski, 1993: 7). U tom smislu Miloradić u pjesmi navodi: „Znat, da znam, ča pravo znam, / Ne se norit dat ričam! / Vojujem se kot na nož, / Ne za šiling ili groš, / Nek za pravo, kad je znam..., / Premda sam med svimi sam!“ Ljudska sklonost izvrđavanju istine, odnosno mogućnost kontaminacije spoznajnoga procesa lažnim iskazom, kako to navodi Toma Akvinski,¹¹ ovdje postaje temom pjesme. Miloradić apelira na zdrav razum da se ugleda na progresivna kretanja u svijetu, ali nije baš uvjeren da se svijet kreće u tom smislu pa zaključuje: „Tvoja Suma, Akvinas, / Smih je svitu dandanas!“.

Dakle, može se reći da u smislu povijesti filozofije Miloradić obilato koristi intertekstualni kontekst i filozofski diskurs kako bi njime izgradio svoj pjesnički diskurs. Ponekad motive filozofa koristi kako bi sebe na neki način poistovjetio s njima, a ponekad ih rabi kako bi stvorio i oslikao raspoloženje svojih pjesama. Iz analize i interpretacije ovih nekoliko Miloradićevih pjesama očividno se može vidjeti kako kritizira slabosti svijeta, odnosno slabosti svoga vremena i svojih suvremenika, kao i sebe samoga. Istina, pri tome sebi ipak pridaje malo značajnije mjesto u kontekstu motiva hrabrosti i ustrajnosti da više od pedeset godina ustraje

11 Toma Akvinski navodi “dva niza istina o Bogu – jedan do kojega može doprijeti istraživanje razuma, a drugi koji nadilazi svaku oštromnost ljudskoga uma”. Prednost daje onoj istini do koje se dolazi putem razumskog istraživanja. Ujedno se tu upućuje i na slabost isključivosti takve metode, jer kad bi se istina o Bogu obrazlagala ljudima samo na taj način, pojavile bi se određene poteškoće: vrlo bi mali broj ljudi uopće spoznao Boga, a oni koji bi Ga spoznali, potrošili bi na sam spoznajni proces previše vremena. Naravno, tijekom dužeg razdoblja nastajanja takve spoznaje moglo bi doći do kontaminacije spoznajnog procesa neistinom koja je, prema Tomi Akvinskom, svojstvena čovjeku (Akvinski, 1993: 17).

na jednom putu i prema jednom cilju a to su, kako navodi, *vjera, Bog i ideal*. S druge strane, sad je zanimljivo pogledati njegov izravan odnos prema znanosti, odnosno o filozofskom diskursu koji postaje Miloradićev pjesnički diskurs.

Nakon što smo ponešto rekli o Miloradićevim filozofskim uzorima, pozabavit ćemo se teorijskim filozofskim diskursom izravno ili neizravno zastupljenim u Miloradićevu pjesništvu. Miloradić je ponajviše govorio o filozofiji matematike, o geometriji, odnosno o jednom njenom specifičnom dijelu, tzv. euklidskoj geometriji. U tom smislu Franjo Zenko navodi kako se u Miloradićevim razmišljanjima znanost, pa tako i geometrija, u formalnom smislu temelji na „umskoj algoritmici“. Kauzalnost se nastavlja pa proizlazi da se na umskoj algoritmici temelji logika, a na logici aritmetika. Aritmetika, potom, daje znanstvenu formu geometriji. Miloradić umskom algoritmikom smatra konkretizaciju aritmetičke logike u filozofskom zoru, dočim je geometrija primjena aritmetike na prostoru. Miloradić, kada govori o euklidskoj geometriji, smatra je „geometrijskom kazuistikom“, a ne znanošću zbog toga što su Euklidovi aksiomi zapravo nadomjestak logike i aritmetike. Štoviše, kaže da Euklidovi aksiomi niti ne spadaju u geometriju zbog toga što ne sadrže ništa prostorno, nego donose početnička algebarska znanja kao što to čine i jednostavne jednadžbe, o čemu uz uporabu parabole i ironije govori pjesma *Euklid*:

Euklid

Drugi tebe s mjerom miru,
Ku na sebi zimlje svaki.
Kukcu dobro je va siru,
A pijancu spat va mlaki.

Ča se drugim dobro vidi,
Budi im po miloj volji!
Ti po njevom Euklidi
Nit si gori nit si bolji.

(Miloradić 1978: 311)

U ovoj se pjesmi kao središnja mikrostruktura stila opet javlja ironija u stihovima „Kukcu dobro je va siru, / A pijancu spat va mlaki.“ te

stihovima „Ča se drugim dobro vidi, / Budi im po miloj volji!“. Miloradić zna da su „drugi“ u zabludi, pa ako po njihovu kratkovidnom mišljenju Euklid ima neko znanstveno utemeljenje, pravo im budi. On ne misli tako i izdiže se iznad toga.

Kritika Euklida se kao motiv pronalazi i u pjesmi *Wilsonov mir*. U toj se pjesmi Miloradić najvjerojatnije referira na govor iz 1917. *Peace Without Victory* Thomasa Woodrowa Wilsona¹² (1856. – 1924.), 28. američkog predsjednika. Tema pjesme je zapravo mala filozofska rasprava o vjeri, a temelji se na motivima, odnosno razlici motiva između značenja latinske riječi *credo* (što znači vjerovati, povjeriti, osloniti se i razmišljati) te latinske riječi *fides* (što znači obećanje, osiguranje, riječ, zaruke, povjerenje i vjera). Motiv Euklida se na početku drugoga dijela pjesme javlja u rečeničnoj funkciji imperativa, a u smislu mikrostruktura stila u funkciji ironije usmjerene prema neznanju te u metaforičkoj funkciji sinegdohe koja označava sve one koji jednako (poput Euklida) krivo misle.

*Wilsonov mir*¹

“Si vis pacem, Fidem para!”

“Mir nek prava vjera stvara!”

To na kratki sve opsiže,

Ča na tronuš Wilson diže.

Ali svaki poznat ima,

ča je koren, ča je cima!

Ča je Vjera? To pokaži!

Zvjerovat vonjave laži?

Povidajke jalne, lude,

Od Sibile ili Drude?²

Ča se sanja, ča bakara,

Viška ili vrag začara?

Kako viška noćnu dob,

Da me nigdo ne razdraži,

Zdoji kravu, gnjavi drob?

12 Wilson je potaknuo stvaranje Lige naroda kako bi se očuvao mir u svijetu.

Šuti mudri Euklides!³
To je Kredo, a ne Fides!
Kredo črno..., znam i bijelo,
Ko je svetost na se zelo!
Ar će čut i svete laži!..
Ada tiho, posluhnite
Ter me dobro razumite!
Fides-Vjere nij va glavi,
Nek va srci, va ljubavi!
Glava spozna, sudi, puti,
Srca ljubi, mrzi, ćuti!
Vjeran budem, ako hoću
Ljubit kripost, mrzit zloću;
Bog je vjeran, Bog je vjera,
Sve kriposti puna mjera!
Vjera sliši k zvršenosti,
Ne prestane po znanosti,
Nit va nebu ne premine,
Kad se spuni čas doline!
Vjerno-Željno-Ljubit: troje,
Na sve vjeke trojedno je!
Kredo, Spero se izbriše,
Kot nam sveti Paval piše.

Sada čujte rič od mira,
Kamo Wilson mudro smira!
Štuke, tanke ispružuje,
Bliskom-triskomnazvišćuje:
Odsle mir je naša slava!
Skončat mora moć krvava
Moć krvavu na sve čase
Zemi svaki Vjeru na se,
Branit dobre, zničit zale,

Šoviniste-kanibale,
Oslobodit sve vazale,
Ne nek zbrojne, neg' i male,
Na tla zvalit arzenale,
Diplomatske zatrt jale,
Svim otvorit pute blage,
Svim pritvorit tudje prage!
Europa! Mali kut si!
Mi smo odsle tvoji suci!
Da već svita ne potpališ,
Vresnut će oružni stališ!
Svitom vjera vladat mora,
Čuvat zemlju od zatora!
Da prez moći bude vrag,
Tvoj je tron: aeropag!⁴

¹ Pjesnik u ovoj pjesmi kritizira mir, kojega je Wilson proglasio. Pravi mir postoji samo u srcu, u ljubavi.

² Sibila je bila prorokinja Rimljanov, a Druida keltov.

³ Euklides je grčki mudroznamac.

⁴ Aeropag zlamenuje ovde ljudovladu.

(Miloradić 1978: 275)

Pjesmu započinje antitetičkim moduliranjem značenja stare latinske poslovice „Si vis pacem, para bellum. – Ako želiš mir, pripremi se na rat“ u novo značenje – „Ako želiš mir, pripremi se na Vjeru“, što postaje poveznicom između prva dva i trećega dijela pjesme. Razvija trodijelnu strukturu pjesme tipa: teza, antiteza, sinteza. Teza prvog dijela pjesme izrečena je u formi pitanja, a u najkraćim crtama glasi – što je vjera?

Drugi dio pjesme je antiteza, a započinje motivom Euklida. Tako kaže: „Šuti mudri Euklides! / To je Kredo, a ne Fides!“. Ovdje posve jasno rabi motiv Euklida kako bi izravno rekao da mudri Euklid nije u pravu. Cijela pjesma je u alegoriji te se ne misli samo na razliku između *credo i fides*, nego se misli upravo na euklidsku geometriju kao na neadekvatan sustav objašnjavanja geometrije. U nastavku drugoga dijela pjesme Miloradić razvija umsku algoritmiku i postavlja aksiom kao spoznaju koja glasi:

„Fides-Vjere nij va glavi, / Nek va srci, va ljubavi!“ Aksiom potom dokazuje navodeći niz osnova iz kojih taj aksiom proizlazi.¹³

Treći dio pjesme je svojevrsna sinteza te komentira političku situaciju tadašnje Europe i kritizira Wilsonovu, odnosno američku antiratnu i pregovaračku politiku. Započinje snažnom ironijom: „Sada čujte rič od mira, / kamo Wilson mudro smira“ te već u sljedećem stihu razotkriva ironiju uvodeći motiv borbenog zrakoplova i tenka. Motiv vjere povezuje treći dio pjesme s prethodna dva, ali daje mu posve drugo tumačenje. Naime, u trećem dijelu Miloradić, rabeći ironiju „Zemi svaki vjeru na se“, govori ne o vjeri, nego o povjerenju, *credo*, koje Amerika želi postići s obzirom na Europu. Naravno, temeljno se značenje trećega dijela pjesme vrti oko toga da pojam povjerenja može služiti, i služi, u političke manipulatorske svrhe. Tko je dobar, a tko zao, određuje moć, a ne razum, baš kao na aeropaškom sudu. Na kraju navodi da je europski tron aeropag,¹⁴ odnosno da je Europa već osuđena ili možda bolje rečeno uvjetovana „povjerenjem“. Na kraju interpretacije ove pjesme treba još reći kako je treći dio pjesme prije svega usmjeren na temu, na odnos (ne)povjerenja prema političkom *credu*, i nije aksiomatski usustavljen poput prva dva dijela te poput nekih drugih Miloradićevih pjesama.

Naime, što se same aksiomatike tiče, aksiomatski je način razmišljanja osobito dobro vidljiv u pjesmi *Nadmudrac*. U toj opet trodijelnoj pjesmi u tezi kroz dijalog razvija aksiomatski problem: „može li i hoće li Bog braniti od zla“. U prvom dijelu daje i odgovor da Bog može i želi braniti od zla. Potom, razvijajući majeutički dijalog poput Sokrata, navodi Kornutuša, mladog tiskara, da poslušaj odgovor. U drugom dijelu pjesme kao antitezu navodi tri temeljna problema vezana uz postavljanje aksioma te postavlja pitanje mladom tiskaru: je li moguće razložiti takav problem, a pri tom ne rabiti i sofističke tehnike uvjeravanja? Svjestan je da bez sofizma nije lako, a možda niti moguće, ali svejedno traži od Kornutuša

13 Miloradić je pristalica sadržajne aksiomatike koja polazi od temeljnih istina. Aksiome smatra rečenicama i spoznajama koje proizlaze iz nekih osnova. Pri tom razlikuje osnove i znanje o osnovama jer osnova nema formu rečenice, nego je ima znanje zbog toga što se znanje izlaže u rečenicama. Dakle, same su osnove temeljne predodžbe, odnosno temeljni pojmovi iz kojih se pomoću umske algoritmike iliti znanja oblikuju aksiomi.

14 Areopag ili Areios Pagos nalazi se sjeverozapadno od Akropole u Ateni. Na tom je mitološkom sudištu Ares osuđen za ubojstvo Posejdonova sina Alirotija i Orest za ubojstvo majke Klitemnestre i njenog ljubavnika Egista. Miloradić ga shvaća kao tipično mjesto oligarhije, odnosno kao američko sudište Europi.

neka odgovori na temelju razuma, umske algoritmike, a ne na temelju iz konteksta izdvojenih biblijskih citata. U trećem dijelu pjesme, sintezi, donosi razriješenje koje se može vidjeti u parafrazi „o čovječe, nećeš zavijek biti tjelesan, ali dokle budeš - Bit će boli bit će ran!”

Nadmudrac

Je li more Bog zla branit?
More svemogući Bog!

Je li hoće Bog zla branit?
Hoće najsvetiji Bog!

Ej, poslušni moj Kornutuš,
Potit će se razum vruć:

1.
Ako more, ter nek neće,
Onda hoće zlo znajuć!

2.
Ako hoće, a ne more,
Dobar je, ne svemoguć!

3.
Ako more a i hoće,
Zač je boli sto, tisuć...?

Razloži mi: je sofizma
Ta Kornutuš ans-cvaj-traj?

Razum daj, ne riči, s Pisma,
Ne mehunje, - zrnje daj!

O človiče: svit ov cijeli
Nij ti dom ni stalni stan!
Dokle budeš još va tijeli,
Bit će boli bit će ran!

Miloradić kao pjesnik i kao filozof

Na kraju, nakon što je evidentirana činjenica Miloradićeva prožimanja znanstvenog filozofskog i pjesničkog diskursa, može se postaviti pitanje: je li Miloradić veći kao pjesnik ili kao znanstvenik? I samo njegovo ime upućuje na tu aporiju: u znanstvenom je svijetu poznat ponajprije kao Mate Meršić, dočim se u smislu pjesništva sam prozvao Miloradićem. U znanosti se Miloradić prepoznaje kao „mislioc *a posteriori* metode logičnih postupkov Aristotelovoga uzora“ (Benčić, 2000: 26) zbog toga što bi Miloradić mogao biti znanstvenik prijelomnih vremena i datih okolnosti. Naime, svećeničko mu je zvanje omogućilo da se temeljito upozna s klasičnim jezicima, a kasnije se posebno posvetio učenju francuskog, uz njemački i mađarski jezik koji je pored hrvatskog već znao, što mu je pružilo mogućnost da se upozna s novim otkrićima objavljenima u časopisima na stranim jezicima. Zahvaljujući poznavanju jezika, svoje je znanje teologije i filozofije upotpunio znanjem s područja fizike, čime zapravo poput renesansnoga znanstvenika pokušava steći što širi uvid u zakonitosti života s duhovne, ali i s materijalne, fizičke strane.

Sretan je spoj pronašao u filozofiji Hermanna Schefflera, njemačkog protestantskoga filozofa s kojim se često dopisivao. Od Schefflera preuzima pentarhijski filozofski sustav znanja koji se temelji na elementima (1) zraka, (2) mineralija, (3) bilja, (4) životinja te na koncu (5) čovjeka. U sistematizaciji postavljenoj na temelju tih pet elemenata Schefflerova se filozofija usmjerava prema svijetu, a svijet prema Bogu. Na tom tragu, osim klasičnih teoloških i filozofskih problema vezanih uz pitanje vjere, Miloradića počinje privlačiti i materijalna problematika atoma te euklidska teza o matematičkom rješavanju paralelizama. Dakle, vrlo specifičan, suvremen i zanimljiv znanstveni diskurs potiče Miloradića na djelovanje u smislu znanosti, ali i u smislu pjesništva.

Ovdje je sad možda presudna Maršićeva karakterna crta. O tome možda ponajbolje govori članak *Ideologijsko u čakavskom pjesništvu*

XX. stoljeća Milorada Stojevića koji govori o ideologizaciji Miloradiće-va pjesništva. Smatra da se prije svega u pjesništvu Miloradićev diskurs temelji na ideologijskim opredjeljenjima prema ženama, antisemitizmu, socijalizmu, komunizmu, luteranizmu te na svim ostalim elementima koje smatra općim društvenim problemima, barem kako ih je on percipirao. Miloradić je, dakle, bio puno, a možda i previše angažiran u ideološkom smislu, što se odražavalo na njegovu pjesništvu. Naime, odrastao je u ruralnoj sredini koja je bila krajnje skeptična prema urbanim životnim kontekstima te sve „gradske novotarije“ smatra načelno štetnima. Po prirodi vrlo perceptivan i senzibilan, a karakterno vrlo tvrdoglav, odrješit i izrazito kritičan prema licemjerstvu, vrlo je lako u urbanim krugovima stvarao nepoklonike svoga rada. S druge strane, seljaštvo ga je voljelo zbog toga što je bio za njihovu „pravicu“.

Kako bi ga ruralni kontekst lakše razumio i shvatio, tome je prilagodio tematiku i pjesnički stil pa je zbog toga njegovo pjesništvo vrlo jasno, izravno, iskreno, ali i vrlo kritično, bespoštedno i beskompromisno. Teme većinom uzima iz svakidašnjega seoskog života ali, kako se pokazalo, prati i diskurs znanosti, odnosno filozofije i matematike. Što se Miloradićeva stila tiče, posve je očevidno da proizlazi iz narodne tradicije, odnosno puno je bliže narodnom pjesništvu nego tzv. umjetničkoj književnosti. Temeljni kriterij koji bi ovdje trebao biti meritoran jest odnos prema estetskim funkcijama teksta.¹⁵ Naime, vrlo je lako uočljivo da

15 “Estetska funkcija zauzima značajno mjesto u životu pojedinaca i društva u cjelini. Krug ljudi koji dolaze u neposredni dodir s umjetnošću u velikoj je, međutim, mjeri omeđen u prvome redu razmjernom rijetkošću estetske nadarenosti – ili barem u pojedinim slučajevima njezinim ograničavanjem na stanovite umjetničke vrste – a u drugome granicama socijalne pripadnosti (sužena mogućnost pristupa umjetničkim djelima i obrazovanja nekih društvenih slojeva); umjetnost, ipak, svojim učincima djeluje i na ljude koji s njom nisu u neposrednoj vezi (usp., na primjer, utjecaj pjesništva na razvoj sustava jezika), a estetska funkcija uz to zahvaća područje znatno šire od umjetnosti same. Bilo koji predmet i bilo koje zbivanje (prirodno zbivanje, ili pak ljudsko djelovanje) mogu postati nosiocima estetske funkcije. Ova tvrdnja ne znači da je riječ o panestetizmu, jer:

1. njome se izriče samo općenita mogućnost, a nikako nužnost estetske funkcije;
2. ne prejudicira se vodeća uloga estetske funkcije među ostalim funkcijama datih pojava za cijelo područje estetske funkcije;
3. ne radi se o zamjenjivanju estetske funkcije drugim funkcijama, to jest o eventualnu shvaćanju drugih funkcija kao pukih inačica estetske funkcije” (Mukařovský, 1986: 14).

Miloradić ne teži toliko estetskim funkcijama koliko ostalim društvenim funkcijama književnosti.¹⁶

U Miloradića pronalazimo neka vrijedna ostvarenja u smislu estetske funkcije kao što je to npr. pjesma *Nišť* utemeljena na narodnoj pripovijetki o starcu koji je ulovio zlatnu ribicu. Premda proizlazi iz narodne književnosti, pjesma razvija vrlo zanimljivu i slojevitu tematiku starca koji se odriče svega blaga svijeta i pušta zlatnu ribicu. Interpretacija može ići u tri smjera: ili je htio osloboditi ribicu samo zato što ga je lijepo zamolila ili je starac toliko zadovoljan svojim životom da mu jednostavno ne treba ništa više ili je bio brzoplet i nije iskoristio životnu priliku. Sama mogućnost različitog shvaćanja pjesme aludira na izostanak neke druge funkcionalne usmjerenosti osim usmjerenosti na pjesmu samu, estetsku funkciju, odnosno na značenja skrivena u njoj, a takav diskurs teži originalnosti pjesničkog izričaja. Nadalje, pjesma je napisana u dvanaesteru, što nije tipičan stih hrvatskoga narodnoga pjesništva, ima rimu, što isto tako nije simptomatično za narodni oblik pjesničkog izražavanja te za razliku od mnogih Miloradićevih pjesama ne koristi frazeologiju u funkciji mikrostruktura stila. Naime, sve su pjesničke figure u pjesmi originalna Miloradićeva ostvarenja. Dakle, ovdje se nedvojbeno radi o pokušaju umjetničkoga stvaranja, za razliku od pjesama kao što je to npr. pjesma *Gospodar*.

16 U narodnoj književnosti estetska funkcija je jednom bila pokretačem umjetničkoga stvaranja, ali je svoje mjesto morala ustupiti nekim drugim kulturnim i društvenim funkcijama. Estetska funkcija u narodnoj umjetnosti nije niti smije biti dominantna zbog toga što bi narušila samu bit usmene književnosti, a to je kolektivno čuvanje i prenošenje znanja s naraštaja na naraštaj. No to nipošto ne znači da usmena književnost nije lijepa na svoj način, odnosno da ne može ostvariti estetske vrijednosti u vlastitom kontekstu. Naime, radi se o odnosu pojedinca i kolektiva. Kako je u narodnoj književnosti pojedinac uklopljen u kolektivnu svijest, estetska vrijednost djeluje na emocionalnost cijeloga kolektiva. Kada kolektiv nešto prepozna kao estetski vrijedno, pokušava to zadržati kako bi u pojedinačnim ostvarivanjima tu vrijednost doživio svaki član zajednice. Upravo zato neka djela narodne književnosti mogu biti stotinama puta prepričavana i gotovo nikada neće prestati biti aktualna zbog toga što će uvijek biti vrijedno čuti ih, a uostalom, uvijek će se naći netko tko to nije čuo. Vrijednost koju posjeduje kolektiv mora postati vrijednost svakog člana kolektiva i dok se taj proces ne završi, ne mijenja se norma niti se dopušta estetskoj funkciji da stvara niz varijanti. Kao što je izvrsno vidljivo na Miloradićevu pjesništvu, estetska se funkcija zamjenjuje nekom drugom koja opravdava taj niz sve do trenutka kada tu funkciju ne zamijeni neka treća. Ljepota je u tome što se na tom mjestu može ponovno pojaviti i estetska funkcija, kao što se to može vidjeti i na nekim Miloradićevim pjesmama.

Naime, u pjesmi *Gospodar* prepoznaju se mnogi elementi narodnoga pjesništva. Ponavljanje obrasca stihova koji podsjeća na dječju brojalicu, osmerački stih i izostanak rime (s obzirom na vrijeme nastanka pjesme – prijelaz iz 19. u 20. stoljeće) već na formalnoj razini sugeriraju da bi se moglo raditi o pjesmi napisanoj prema nekom narodnom pjesničkom predlošku. No kada se analizira tematika pjesme, posve jasna postaje njena provenijencija: narodna književnost. Na tematskoj razini opisuje život ratara, seljaka koji se muči na njivi te na kraju upozorava na sve nedaće koje ga u takvom načinu trudbeničkog osiguravanja egzistencije mogu omesti, usporiti ili posve unazaditi. Tema se, uza sve navedeno, gradi na motivima koji su ili doslovni frazemi ili su njihova parafraza te se ne može govoriti o imanentnoj originalnosti. Naime, narodna se književnost razvija sama iz sebe što zapravo znači da je i autopoietična te da razvija vlastito načelo postanka kao uvijek novu priču, ali nikad radikalno drugačijom poetikom. Narodni je pjesnik (umjetnik) i član društva pa tako pripada i umjetnosti i društvu. Naime, on kada stvara, stvara za publiku, za društvo. Odnosno, društvo želi biti izraženo umjetnošću, a umjetnost želi utjecati na društvena zbivanja. Miloradićeva pjesma *Gospodar* gotovo je čist primjer takvih nastojanja, a takvih je pjesama u pjesničkoj zbirci *Jačke* ponajviše.

Dakle, Miloradić je nedvojbeno pjesnik, ali je njegovo pjesništvo, bez obzira na motiviku koju zastupa, načelno narodne provenijencije: ne temelji se na originalnosti, prije svega gradi društvene funkcije, a ne esetetsku, te razvija pripovjedni diskurs. S druge strane, u znanosti teži originalnosti, sustavnosti, cjelovitosti i metajezičnosti pa se može zaključiti da bolje vlada znanstvenim nego li umjetničkim diskursom, naravno ravnamo li se u umjetnosti prema pojmu estetske funkcije.

Na temelju svega do sada rečenoga može se reći kako je Mate Meršić Miloradić važan gradišćanskohrvatski pjesnik. Možemo s posvemašnjom sigurnošću reći kako je Miloradić i pjesnik s najvećim opusom u čakavskom pjesništvu s početka dvadesetoga stoljeća. Dakle, on je prema tim kriterijima važna i značajna pojava u hrvatskom pjesništvu, i premda je možda „bolji bio“ kao znanstvenik, njegovo pjesništvo gotovo ilirskim entuzijazmom homogenizira Hrvate Gradišća i čini nas ponosnima na Miloradića, kao i na njegov opsežan opus hrvatskoga čakavskoga pjesništva. Za života nije stekao slavu, ali je zato kasnije u znanosti postao priznat zahvaljujući svome radu, u narodu omiljen zbog svoga pjesništva, a u hrvatskoj kulturi poštovan zato što se pojavio kao osebujna pjesnička osobnost u kolopletu hrvatskih književnika.

Literatura:

- Benčić, Nikola. 2000. *Znanstveno djelovanje Mate Meršića Miloradića*. Beč: Akademski klub.
- Biti, Vladimir. 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Crnković, Milan. 1990. Dječja poezija gradišćanskog pjesnika Mate Meršića Miloradića. *Umjetnost i dijete: dvomjesečnik za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih*. 22 (1990.), 1(126); Zagreb. str. 29–33.
- Hamvas, Bela. 1997. *Filozofija vina*. Ivan Ladislav Galeta, prev. Zagreb: Ceres.
- Jembrih, Alojz. *Lingvopoetske korelacije: Miloradić – Blazović – Leopold*. Organizatori: JAZU i DHK. Znanstveni skup "Mate Meršić Miloradić". Zagreb.
- Jembrih, Alojz. 2000. *Mate Meršić Miloradić: 19. 9. 1850. – 15. 2. 1928*. Kristijan Karall, ur. Beč: HAK – Hrvatski akademski klub.
- Jembrih, Alojz. 2000. *Recepcija Miloradića u hrvatskoj književnosti*. Znanstveni simpozij: *Mate Miloradić Miloradić (1850.-1928.)*. Veliki Borištof, Burgenland, Austrija.
- Jembrih, Alojz. 2013. Benčićev doprinos poznavanju života i djela Mate Meršića Miloradića. *Zbornik o Nikoli Benčiću*. Tyran, Petar, ur. Eisenstadt/Željezo: Gradišćanskohrvatska biblioteka.
- Kovač, Srećko. 2006. Miloradić o Hilbertovoj aksiomatskoj metodi. *Zbornik u čast Franji Zenku: u povodu 75. godišnjice života*. Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, ur. Zagreb: Institut za filozofiju. Machiavelli, Nicolo. 1985. *Vladar*. Zagreb: Globus.
- Meršić, Mate Miloradić 1978. *Jačke*. Željezo: Hrvatsko Štampersko društvo.
- Mukařovský, Jan. 1986. *Struktura, funkcija, znak, vrednost*. Beograd: Nolit.
- Stojević, Milorad. 1990. Intertekstualni tragovi u pjesništvu Mate Miloradića Miloradića. *Rival* 3,1–2. Rijeka.
- Stojević, Milorad. 1992. O rukopisu "Mate Miloradić naš pesnik". *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* / 4, 2; str. 51-58.
- Stojević, Milorad. 1997. *Ideologijsko u čakavskom pjesništvu XX. stoljeća : (na primjeru antisemitskih, antikomunističkih, antifeminističkih, antiteokratskih, i protiv drugih nacija tabu pjesama Mate Meršća Miloradića)*. 2, 3 (6); str. 148-165.
- Toma Akvinski. 1993. *Suma protiv pogana*. Zagreb: KS.

Vidmarović, Đuro. 1993. *Mate Meršić Miloradić kao pobornik hrvatskoga kulturnog jedinstva.*, Književnici Studije Gradišće. str. 220-241.

Zenko, Franjo. 1989. Miloradićevo razumijevanje i određenje filozofije. *Znanstveni simpozij o životu i djelu Mate Meršića-Miloradića (1850.-1928) u povodu 60. obljetnice smrti.* Zagreb: Društvo književnika Hrvatske.

The Philosophical Discourse in the Poetry of Mate Meršić Miloradić

Mate Meršić Miloradić, a priest, the philosopher and the poet, is very important in cultural history of the Burgenland. He searches for inspiration in the folk life and customs of the Burgenland Croats. His poetry is, in one part, based on intertextual philosophical discourse and, in the other part, he himself developed style of the poetry which is referring on the current personal and social issues. We can say, with complete certainty, that Miloradić is the poet with the greatest opus in chakavian language at the beginning of the twentieth century. Thus, according to these criteria, he is also because in his poetry he is “better” as the scientist than the poet. On the other hand, his poetry was able to homogenize Croats of Burgenland by almost Illyrian enthusiasm and makes them proud of Miloradić’s work. He also strongly contributed to the extensive opus of the Croatian Chakavian poetry. Among the people he was very popular because of his poetry, and in Croatian culture he was respected because he appeared as a peculiar poetical personality.

Key words: Mate Meršić Miloradić; Burgenland; philosopher; poetic and philosophical discourse; Meršić as a scholar